

PADOMJU LATVIJAS REPRESĪVO IESTĀŽU DARBINIEKU KONFLIKTS NĪTAURĒ 1919. GADĀ

Paulis Gavars
nitau263@gmail.com

Atslēgas vārdi: represīvā sistēma, sarkanais terors, politiskās apakšnodaļas, padomju milicija, amatu pārkāpumi

Šā raksta uzdevums ir aizsākt vēstures literatūrā mazskartu 1919. g. Padomju Latvijas vēstures aspektu: konfliktus komunistu režīma represīvo iestāžu darbinieku starpā. Nītaures rajonā, kurā ietilpa Nītaures, Mores un Ķēču pagasti, padomju miliči 1919. g. martā darbojās kā laupītāju banda un naktīs iebruka iedzīvotāju mājās, kur, ļaunprātīgi izmantojot savu dienesta stāvokli un draudot ar ieročiem, aplaupīja iedzīvotājus. Šāda miliču rīcība diskreditēja komunistu varu un vairoja tās pretinieku skaitu. Iekšlietu ministrijas Politiskās nodaļas un apriņķu politisko apakšnodaļu kompetencē ietilpa arī komunistu režīma amatpersonu pārkāpumu un noziegumu izmeklēšana. Tas izraisīja miliču bruņotu konfliktu ar vietējo politisko apakšnodaļu, kura, atbilstoši savai kompetencei, sāka izmeklēt Nītaures un Mores miliču dienesta noziegumus.

Ievads

Padomju Latvijas valdība 1919. g. par komunistu diktatūras galvenajiem ienaidniekiem pasludināja buržuāziju, strādnieku šķiras neapzinīgos elementus un nenoteiktos vidusslāņus. Tātad, kā atzīmē vēsturnieks Āris Puriņš, komunistu pretinieku sociālā bāze 1919. g. bija visai apjomīga.¹ To apliecināja arī prese. Sociāldemokrātu "Strādnieku Avīze" 1919. g. 14. maijā rakstīja: "Iedzīvotāji, it īpaši badā mirstošā Rīgas strādniecība, ārkārtīgi nemierā ar lielinieku teroru. Vienīgi ar bruņotu spēku un valdošo teroru top aturēta plašāka nemiera kustība."² Cīņai gan pret reāliem, gan iedomātiem ienaidniekiem tika izveidota centralizēta terora sistēma. Te-

rors komunistiem bija līdzeklis sabiedrības sociālistiskai pārveidošanai un buržuāzijas kā šķiras iznīcināšanai. Komunistu izveidotās proletāriskās likumības un kārtības uzturēšanas vadošais orgāns bija Revolucionārās cīņas padome, kura apvienoja Iekšlietu, Tieslietu un Kara komisariātus. Iekšlietu komisariāta sastāvā darbojās Politiskā nodaļa, tās vietējie orgāni bija apriņķu izpildu komiteju administratīvo nodaļu politiskās apakšnodaļas. Administratīvo nodaļu politisko apakšnodaļu vadītājus iecēla administratīvās nodaļas, bet apstiprināja Iekšlietu komisariāta Politiskā nodaļa.³ Vēsturnieks Jānis Šiliņš savā grāmatā par politiskajām apakšnodaļām kā svarīgu komunistu represīvās sistēmas instrumentu raksta: "To rīcībā bija bruņots spēks —

speciālas kaujas grupas, kuras veica kratīšanas, arestus, apcietināto konvojēšanu un apsardzes funkcijas. Vajadzības gadījumā politiskās apakšnodaļas varēja vērsties Kara komisariatā, lai iegūtu karaspēka atbalstu. Vēl vairāk to loma pieauga pēc Revolucionārās ciņas padomes 24. februāra lēmuma paplašināt politiskās nodaļas tiesības, pieļaujot, ka tā var izspriest kontrrevolucionāru lietas un vajadzības gadījumā izpildīt nāvessodus.⁷⁴ Politiskā nodaļa un politiskās apakšnodaļas Latvijā pildīja to pašu lomu, ko Krievijā Viskrievijas ārkārtējā komisija ciņai pret kontrrevolūciju (VĀK), sauca par čeku. Padomju Latvijas represīvo orgānu sistēmā ietilpa arī revolucionārie tribunāli, padomju milicija, revolucionārās kara komitejas un izpildkomiteju sastāvā esošās institūcijas. Arī LKP biedriem bija tiesības formēt kaujas grupas un arestēt kontrrevolucionārus. No LKP dokumentiem un preses redzams, ka galvenie represiju organizētāji bija komunisti — viņu partijas centrālā komiteja, vietējās organizācijas un šūnas.

Milicijā — zemas morāles cilvēki

Lai īstenotu savu programmu dzīvē, komunistiem bija nepieciešams pietiekošs partijas biedru skaits, un tāpēc viņi aktīvi vervēja jaunus biedrus. Avīze "Baltijas Vēstnesis" par to rakstīja: "Lieta pat bija tā nostādīta, ka visās lietās un vietās priekšrocības deva vienīgi komunistiem, un, ja nu tādu gluži nebija, tad pielaida arī citus. Protams, šo "citu", kas ķertos uz lielinieku makšķeri, bija salīdzinot maz, taču dzīves ārkārtīgā dārdzība vienu otru piespieda pieslēties lieliniekiem pret paša gribu. Tā radās tā saucamie pseidokomunisti no dažādu karjeristu un dzīves spaidīto vidus."⁷⁵ Ar iestāšanos komunistu partijā varēja iegūt privilīģētāku stāvokli nodarbošanās ziņā, bet galvenais — dabūt labāk paēst, jo komunistus ieskaitīja pārtikas izdalīšanas pirmajā kategorijā. Apstākļos, kad valdīja vispārējs bads, tas bija liels ieguvums. Tādējādi atbildīgos amatos, arī milicijā, nereti

iekļuva zemas morāles cilvēki bez izglītības un zināšanām. No īstas inteligēnces komunistos pārgāja maz, bet tā inteligēnces daļa, kura strādāja lielinieku iestādēs pārtikas dēļ, pastāvīgi izjuta komunistu frakciju neuzticību un sīkumainu kontroli.

Liela daļa padomju amatpersonu dienesta noziegumu notika pārtikas uzskaites un sadales jomā. Milicijā strādājošie deklasētie elementi un zemas morāles cilvēki tā vietā, lai nodrošinātu kārtību, nereti paši dažādos veidos piesavinājās pārtiku — zaga un pat lau-pīja. Vispārēja bada apstākļos, kad cilvēkus pastāvīgi mocīja izsalkums, padomju iestāžu kalpotāji, kuru darbs tieši saistījās ar pārtikas uzskaiti, sadali un kontroli, ik dienas bija pakļauti kārdinājumam piesavināties kaut mazumiņu. Uz šādu rīcību viņus vispirms mudināja pašsaglabāšanās instinkts: bezgala grūti ir neko nepaņemt, ja organisms no bada ir uz veselību un pat dzīvību apdraudošas robežas, tikpat drausmīgi cieš visa ģimene, tai skaitā bērni, bet pārtiku, kaut gan negodīgiem līdzekļiem, ir iespējams iegūt. Rīgas Strādnieku deputātu padomes izpildu komiteja patvarīgu produktu piesavināšanos mēģināja ierobežot ar lielinieku ierasto metodi — draudiem un bargu sodu sistēmu. Vainīgos gaidīja atļaišana no darba un nodošana revolucionārajam tribunālam, kas viegli mēdza piespriest nāves sodus.

Tomēr tikai ar bargu sodu sistēmu vien panākt kārtību un taisnīgumu produktu sadalē nebija iespējams. Šim darbam bija nepieciešami augsti tikumiski un godīgi cilvēki, kas spētu pārvarēt kārdinājumu piesavināties. Šādu cilvēku lielinieku varas struktūrās nebija daudz. Atbildīgi uzdevumi lielinieku pārtikas politikas praktiskajā īstenošanā bija uzticēti milicijai, bet tā strādāja ārkārtīgi slikti un tajā bija daudz negodīgu darbinieku. Rīgas Strādnieku deputātu padomes Administratīvās nodaļas darbības pārskatā par laiku no 1919. g. 17. janvāra līdz 15. februārim milicijas darbs vērtēts ļoti negatīvi: "Pirmkārt, pati milicija rekrutējās no deklasētas proletariāta masas,

kā no kara vanginiekiem, bezizejā esošiem bezdarbniekiem utt. Visa šī masa ir izmirusi badā, kaila, neapģērbta kā pienākas. Prasīt no šādiem slāņiem zināmu disciplīnas ievērošanu, savu pienākumu akurātu izpildīšanu vairāk nekā neiespējams.”⁶ Milicijā strādājošie deklasētie elementi un zemas morāles cilvēki tā vietā, lai nodrošinātu kārtību, nereti paši dažādos veidos piesavinājās pārtiku — zaga un pat laupīja. Piemēram, 1919. g. 25. janvārī Rīgas Strādnieku deputātu padomes Pārtikas nodaļa ziņoja Galvenās milicijas priekšniekam par Pārtikas nodaļas miliču noziedzīgu rīcību. Viņi kādā namā pie fabrikas “Fenikss” ieņēmuši telpas, neziņodami par to iecirknim. 23. janvārī miliči minētās fabrikas apkaimē noņēmuši pārtikas ievadējiem sviestu un jēra gaļu. Rīgas Pārtikas nodaļas ziņojumā teikts: “Pie produktu atpakaļizdošanas īpašniekiem Pārtikas nodaļas Rekvizīcijas sekcijā izrādījās iztrūkums kā sviesta, tā arī gaļas svarā. No gaļas izņemti tauki un nieres. Pārtikas nodaļa lūdz Milicijas priekšnieku sīki izmeklēt minētos gadījumus.”⁷ Pārtikas produktu nelikumīgā piesavināšanās no amatpersonu puses vairoja tautas postu.

Blakus noziegumiem pārtikas produktu uzskaitē un sadalē bieži notika arī nelikumīga naudas piesavināšanās, to mainot vai arī atņemot. 1919. g. lielinieku pārvaldītajā Latvijas daļā apgrozībā bija cara laika nauda un Kerenska nauda. Kerenska rubļus parasti sauca par kerenskiem vai kerenkām. Šī nauda bija izlaista lielā daudzumā uz sliktas kvalitātes papīra. Pilsoniskā prese rakstīja, ka Kerenska nauda ieplūdusi Latvijā līdz ar Krievijas strēlnieku ienākšanu 1918. g. beigās un 1919. g. sākumā un raksturoja to kā “surogātu naudu, kuru neviens neņem”⁸. Kaut gan komunistu varas iestādes skaidroja, ka starp Kerenska naudu un cara naudu nesot nekādas atšķirības, iedzīvotāji nevēlējās ņemt Kerenska naudu, uzskatot cara naudu par vērtīgāku. Arī paši komunisti centās tikt pie cara naudas. Padomju Latvijas Finanšu komisariāts apgalvoja, ka ir izlaidis no

Valsts kases lielu daudzumu sīkas naudas, pat daudz vairāk kā tas būtu vajadzīgs priekš kārtīgas maiņas, un tomēr Rīgā esot lielākais sīkas naudas trūkums. Finanšu komisariāts noteica, ka nevienā ģimenē nedrīkst būt vairāk par 100 rubļiem un veikalā vairāk par 500 rubļiem sīkas naudas (līdz 10 rubļu vērtībā), pārējo naudu vajadzēja nekavējoši noguldīt vai apmainīt Valsts kasē, pretējā gadījumā tā bija jākonfiscē. Tā kā sīkā nauda, sevišķi tā saucamā cara nauda, tiekot slēpta spekulatīviem nolūkiem, padomju valdība uzdeva milicijai spert enerģiskus soļus šo spekulantu iznīdēšanai, neapstājoties pat pie lielāku spekulantu nošaušanas uz vietas.⁹ Miliči šīs tiesības nereti izmantoja ļaunprātīgi: atņēma iedzīvotājiem cara naudu un samainīja to Kerenska naudā. Šādas nelikumīgas naudas maiņas operācijas vēl vairāk mazināja iedzīvotāju uzticību kerenkām.

Padomju miliču sirojumi Mores pagastā 1919. gada 24. un 25. martā

Padomju miliči bieži izdarīja nepamatotas, nelikumīgas kratīšanas un atņēma iedzīvotājiem alkoholu, tabaku, pārtiku un naudu. Nītaurē un Morē kratīšanas vadīja Nītaures rajona milicijas priekšnieka palīgs Vilis Suppe, kurš izrikoja miliču grupas trīs līdz sešu cilvēku sastāvā. Kratīšanās reizēm piedalījās arī viena sieviete — Olga Kociņa, kura strādāja par Nītaures rajona milicijas kantoristi. No dokumentiem redzams, ka konfiscēto pārtiku un naudu miliči sadalīja savā starpā, bet alkoholu “iznīcināja”, to izdzerot. Tādā veidā sarkanie miliči ļaunprātīgi pārkāpa savas dienesta pilnvaras: it kā likumīgas kratīšanas aizsegā faktiski notika atklāta laupīšana.

1919. g. 24. martā ap pulksten 17 Mores pagasta Akenstakas skolā pie tur dzīvojošā Kārļa Kalniņa ieradās Nītaures miliči Fricis Rendenieks, Aleksandrs Laiviņš un Mores miliči Juris Šmits un Alfrēds Tuprainis. Kā savā sūdzībā vēlāk liecināja K. Kalniņš, šo miliču grupu vadījis viņam nepazīstams

cilvēks, ģērbies zilgani pelēkā mētelī, ar ziemas cepuri galvā un bruņojies ar zobenu un revolveri (parasti šādas kratīšanas vadīja V. Suppe). Orderi par kratīšanas likumību miliči K. Kalniņam neuzrādīja. Pēc kratīšanas miliči K. Kalniņam atņēma: piecas pudeles pašdarināta šnabja, šnabja taisāmo aparātu, 4 pudus 20 mārciņas rudzu, 2 pudus 20 mārciņas rudzu miltu, astoņus pudus miežu, 3 pudus 30 mārciņas miežu miltu, trīs pudus 10 mārciņas miežu putraimu, deviņus pudus auzu un mistra, vienu ģērētu bulļa ādu, trīs melni ģērētas teļādas, vienu sarkani ģērētu aitādu, septiņas veselas un vienu nepilnu paciņu papirosu, 250 gab. čaulītes, vienu rokas kurviti, naudu 749 rubļus 50 kapeikas.¹⁰ Par mantu un naudas konfiscēšanu miliči kvīti neizsniedza un par kratīšanu protokolu nesa- stādīja. Tā bija klaji nelikumīga rīcība. Pēc tā laika noteikumiem miličiem šāds protokols bija obligāti jāuzraksta un izkratītā dzīvokļa saimniekam ar parakstu jāapliecina, ka kratīšana ir izdarīta kārtīgi, bez pārkāpumiem un viņam šajā ziņā nav nekādu pretenziju. Pēc kratīšanas miliči K. Kalniņu arestēja un aizveda uz Nītauri, bet no Nītaures uz Rīgu. Pēc pratināšanas Rīgā K. Kalniņš tika atlaists mājās, taču savas mantas atpakaļ nesaņēma.

1919. g. 24. martu un nakti uz 25. martu var raksturot kā miliču sirojumu pēc laupījuma. 24. martā ap pusnakti sarkano miliču grupa ieradās Mores pagasta "Lāciņu" mājā, kur līdzīgi izrikojās ar Jāni Lapiņu un viņa brāli Teodoru Lapiņu. Lūk, izraksts no J. Lapiņa ziņojuma Nītaures rajona politiskās apakšnodaļas vadītājam Ernestam Ezeriņam: "Naktī no 24. uz 25. martu ap plkst. 12 pie manis ieradās Nītaures milicija: F. Rendenieks, viens pelēkā oficiera mētelī ar zobenu pie sāniem ģērbies cilvēks, viens jauns cilvēks un no Mores pagasta Pēteris Birgers un Eduards Kalniņš, kuri uz cilvēka pelēkā oficiera mētelī pavēli izdarīja pie manis pamatīgas kratīšanas, iepriekš pieprasot no manis, lai uzrādot naudu, ko arī es darīju;

pēc kratīšanas man tika atņemtas sekošas mantas: 1) četras (4) paciņas mahorkas, 2) desmit (10) pakas sērkokociņu, 3) 25 gabali cigāru un 4) 80 gab. vaļēju papirosu, kuri uz vietas tika izdalīti kratītājiem. No kisenā [t.i., spilvena — P.G.] tika norauts pārvelkamais, kurā visas atņemtās (vēl neizdalītās) lietas sabēra. Kratītāji, man izlikās, bij piedzēruši, jo stipri smirdēja pēc šnabja. Par atņemtām mantām nekāda kvīts izdota netika, ne arī samaksāts. Orderis priekš kratīšanām uzrādīts netika, kā arī netika protokols sastādīts, nedz no manis atņemts paraksts par kārtīgi izdarītām kratīšanām."¹¹ Līdzīgā veidā sarkanie miliči aplaupīja turpat "Lāciņu" mājās dzīvojošo T. Lapiņu, atņemot viņam ne tikai pārtiku un tabaku, bet pat termometru un 25 paciņas drēbju krāsas.

Tanī pat naktī sarkanie miliči ieradās Mores pagasta "Bajāru" mājās pie 52 gadus vecā Jura Kļavsona, kurš vēlāk rakstiski liecināja: "No 24. uz 25. martu š. g. plkst. 2 naktī pie durvīm tika stipri daudzīts, uz jautājumu, kas ir, bij atbilde "milicija". Kad durvis atdarīju, vairāk reizes uzkliedza "rokas augšā." Ieledami istabā, pieprasīja, lai atdod mantu un naudu, pēc tam tūliņ sākās kratīšanas, pie kam man, J. Kļavsonam, tika atņemtas sekošas lietas: 1) viens simts astoņdesmit pieci (185) rbļ naudas (cara), 2) vienas zirga lences, 3) septiņas paciņas mahorkas, 4) apmēram 1/2 mārciņas pašaudzētas tabakas, 5) vienu paku sērkokociņu un 6) divdesmit gabalu čaulītes. Pēc beigtām kratīšanām vēl pieprasīja piecpadsmit (15) rbļ, jo tad lieta tikšot izbeigta, kuru summu es aizņēmos no Jāņa Ozola un samaksāju."¹² Pēc tam miliči aplaupīja turpat "Bajāru" mājās dzīvojošo Jāni Ozolu. Viņam atņemto mantu sarakstā bija ne tikai pārtika un tabaka, bet arī pusstops terpentīna, pusstops mašīneļļas un viens galvas lakatiņš. Miliči nesmādēja neko, laupīja visu, kas vien varēja izrādīties derīgs. Šajās kratīšanās piedalījās septiņi cilvēki, trīs cilvēkus J. Ozols nav pazinis, bet pārējo vārdi viņa sūdzībā

nosaukti: Eduards Kalniņš no Mores Strādnieku padomes Izpildu komitejas, Mores miliči Jānis Šmits, Jānis Tuprainis, Pēteris Birgers.

Iedzīvotāju aplaupīšana Nītaurē 1919. gada 28. martā

1919. g. 28. martā pusčetros no rīta pie Augusta Ozola, kurš dzīvoja Nītaures pagasta Mihailova mājā, ieradās Nītaures rajona milicijas priekšnieka palīgs V. Suppe, miliči Kārlis Lācis, Aleksandrs Laiviņš, F. Rendenieks un milicijas kantoriste O. Kociņa. Viņi izdarīja pamatīgu krāpšanu, nepaskaidrojot tās cēloni. Pēc krāpšanas A. Ozolam atņēma 546 rbļ. Par krāpšanām nekādu protokolu miliči nesastādīja, bet pavēlēja A. Ozolam iet viņiem līdz. Miliči tālāk devās uz Īsona māju, kur izdarīja krāpšanu pie Jura Bērziņa, tad uz Nītaures aptieku un beidzot uz savu mītni izpildu komitejas ēkā. Tur miliči apmainīja A. Ozolam atņemto cara naudu kerenkās un viņu atlaida.¹³

Līdzīgu liecību deva Mārtiņš Mihailovs: "28. martā š. g. plkst. 6 no rīta ieradās pie manis V. Suppe, F. Rendenieks, K. Lācis, K. Laiviņš un kāda sieviete, kuru kādreiz esmu jau redzējis. Visi stipri oda pēc šņabja. V. Suppe, nekādu orderi neuzrādot, teica, ka pie manis tikšot izdarītas krāpšanas un lai es uzrādot visu savu naudu. Uz pieprasījumu uzrādīju apmēram 500 rbļ., no tiem 100 rbļ. cara naudas un pārējo kerenskās, kura pēc izskaitēšanas tika atdota man atpakaļ. Suppe un Lācis izsacīja savas šaubas, ka man varot būt tik maz naudas, un sāka meklēt paši. Gribēja uzplēst arī grīdu, jo tas esot miličiem atļauts, bet, kad mans dēls Aleksandrs teica, ka, ja uzplēšot, tad vajadzēšot pašiem arī sataisīt, tad grīda uzplēsta netika." Tālāk protokolā minēts garš atņemto mantu saraksts, kuru izlaidīsim, un liecības turpinājumā lasām: "Pēc krāpšanām Lācis teica uz Laiviņu un Rendenieku, lai meklējot dūšīgi, jo šie viņi saņemšot visu peļņu, lai arī citās vietās esot saņēmuši tikai 60 %."¹⁴

Par 1919. gada 28. marta nakti sarkano miliču izdarītajām krāpšanām Emīlija Ozoliņa, kura dzīvoja Īsona mājā, vēlāk liecināja: "Kad minētie miliči ieradās izdarīt krāpšanu, no Kārļa Lāča un Viļa Suppes oda pēc degvīna, un viņi atradās jautrā garastāvoklī. Es izsaucos, ka stipri ož pēc šņabja, uz ko atbildes nebija. Kad tika izdarīta krāpšana pie manis slimās māsas, es gāju pēdējo mierināt, pie kam Suppe ar revolveri rokā draudēja, lai turot muti. Pēc krāpšanām nekāds protokols sastādīts netika, nedz arī no manis paraksts atņemts par kārtīgi izdarītām krāpšanām."¹⁵ Kristīne Ozoliņa (arī Īsona mājā) ziņoja: "Pie minēto krāpšanu izdarīšanas es gribēju iziet no istabas uz kūti, bet mani nelaida, pēc kam pie krāpšanām klātesošā sieviete izgērba mani pilnīgi kailu līdz kreklam un pārmeklēja Suppes klātbūtnē, kurš pastāvīgi draudēja ar revolveri." Arī K. Ozoliņai miliči atņēma cara naudu un samainīja to kerenkās.¹⁶

Jau pirms māju aplaupīšanas sarkanie miliči mēdza kārtīgi iestiprināties ar alkoholu, bet pēc tam izmantoja salaupīto pārtiku un kandžu, lai turpinātu nodoties žūpošanai. Nītaures izpildu komitejas priekšsēdētāja biedrs komunisti Vasīlijs Gulbis vēlāk pratināšanā liecināja: "No 27. uz 28. martu, sākot no plkst. 7 vakarā rajona milicijas telpās izpildu komitejas mājā, augšējā stāvā sākās liela trokšņošana, kura turpinājās gandrīz visu nakti un bija ļoti līdzīga piedzērušu cilvēku trokšņošana. Uz rīta pusi (pēc pusnakts) pie manām durvīm vairāk reizes tika dauzīts, uz ko es durvis neatdarīju un arī neatsaucos, jo negribēju ar piedzērušiem cilvēkiem nekādās darīšanās ielaisties."¹⁷ Līdzīgu apliecinājumu, ka sarkanie miliči žūpo un "stipri smird pēc kandžas", izmeklēšanā deva Nītaures izpildu komitejas loceklis Maksimiliāns Zalcmanis un citi liecinieki. Kā žūpotājus liecinieki nosauca pašu Nītaures rajona milicijas priekšnieku Edmundu Rozenbergu, viņa palīgu V. Suppi, miličus K. Lāci, F. Rendenieku, A. Laiviņu, R. Baltiņu.

Miliču noziedzīgo nodarījumu izmeklēšana

Nītaures un Mores sarkano miliču izdarības faktiski bija bandītisms. Iedzīvotāju aplaupīšana, ļaunprātīgi izmantojot dienesta stāvokli, stiprināja pretkomunistisku noskaņojumu un vairoja komunistu varas pretinieku skaitu. Nītaurē augstākā komunistu represīvo iestāžu amatpersona bija Nītaures rajona politiskās apakšnodaļas vadītājs Ernests Ezeriņš, kurš mēģināja nodrošināt vismaz kaut kādu kārtību. E. Ezeriņš 1919. gada 31. martā izrakstīja orderi, ar kuru uzdeva milicim F. Rendeniekam arestēt bandītiskās miliču grupas vadītāju Nītaures rajona milicijas priekšnieka palīgu V. Suppi un izdarīt kratišanas viņa dzīvoklī. Sākumā milicis F. Rendenieks pildīja E. Ezeriņa rīkojumus. V. Suppe tika atstāts mājās arestā savā dzīvoklī F. Rendenieka uzraudzībā, kurš arī pats bija aktīvi piedalījies iedzīvotāju aplaupīšanā. V. Suppem atņemtos ieročus nodeva viņa tiešajam priekšniekam E. Rozenbergam.

Faktiski viss Nītaures milicijas personālsastāvs bija līdzvainīgs V. Suppes noziegumos, un tāpēc katrs mēģināja slēpt pēdas un V. Suppi glābt. Miliči izmantoja tādās reizēs parasto paņēmieni — kad viņus pratināja, izlikās, ka ļoti maz ko redzējuši un sapratuši. Lūk, izraksts no Nītaures milicijas kantoristes O. Kociņas liecības: “Pie kratišanām piedalīties es tiku uzaicināta no b. V. Suppes un K. Lāča, kuri teica, ka būšot jāpārmeklē sievietes. Kur kratišanas notiks, man iepriekš netika teikts. Ka b. Suppe bij piedzēries, to nezinu. Līdz šim laikam protokoli par minētām kratišanām kancelejā nav no manis redzēti. Pēc maniem ieskatiem kratišanas noritēja kārtīgi un pieklājīgi.”¹⁸

Tikpat izvairīgas liecības pratināšanā sniedza milicis F. Rendenieks: “Pie kratišanām piedalīties es tiku uzaicināts no b. Suppes un K. Lāča. Pirmās kratišanas notika pie A. Ozola, kur pagultē tika atrasts maks ar sīku naudu 545 rbļ., kurus b. Suppe konfiscēja, kvīti neizdodams, bet uzaicinādams A. Ozolu nākt

līdzī uz miliciju, kur lietas tiks noskaidrotas. Par to, ka b. Suppe ir bijis piedzēries, es nekā nezinu, lai gan no manis tika ievērots, ka kratišanas nav formelas [t.i., tiek pārkāpti noteikumi — P.G.], jo netiek sastādīts protokols, tomēr b. Suppem kā savam priekšniekam es to neuzdriksstējos teikt, jo kratišanas vadīja b. Suppe. Bez manis pie kratišanām piedalījās miliči A. Laiviņš un K. Lācis, un Olga Kociņa. Kratišanas pēc maniem ieskatiem noritēja kārtīgi.”¹⁹

Arī vecākais milicis K. Lācis pratināšanā tēloja, ka par nelikumībām kratišanās, kurās pats bija aktīvi piedalījies, neko nezina: “Uz minētām kratišanām mani uzaicināja b. V. Suppe. Par to, ka b. V. Suppe ir bijis piedzēries, es neko nezinu, tāpat arī nekā nezinu, kur ir palicis Mores pagastā konfiscētais šņabis. Pēc maniem ieskatiem kratišanas visās vietās noritēja kārtīgi. Kamdēļ par kratišanām netika sastādīti protokoli, es to nezinu. Vairāk nekā nezinu teikt.”²⁰

No miliču nopratināšanas protokoliem redzams, ka viņi slēpa bandītiskās miliču grupas vadītāja Nītaures rajona milicijas priekšnieka palīga V. Suppes un savus noziegumus. Nonāca pat tik tālu, ka viss Nītaures sarkano miliču personālsastāvs ar savu priekšnieku E. Rozenbergu priekšgalā atklāti nostājās pret vai neatbalstīja Nītaures rajona politiskās apakšnodaļas vadītāju E. Ezeriņu — augstāko komunistu represīvās varas pārstāvi Nītaures, Mores un Ķeču pagastos. Milicis F. Rendenieks, kura rīcībā bija nodots arestētais Nītaures rajona milicijas priekšnieka palīgs V. Suppe, pēdējo izlaida no aresta telpām un atļāva viņam atkal apbruņoties. Izveidojās situācija, kurā Nītaures miliči atklāti nepakļāvās Nītaures rajona politiskās apakšnodaļas vadītājam E. Ezeriņam, kurš neko nevarēja pret miličiem iesākt, jo Nītaurē viņa rīcībā nebija citu bruņotu spēku. Tāpēc E. Ezeriņš pa telefonu lūdza palīdzību saviem kolēģiem — Līgatnes–Paltmales rajona politiskās apakšnodaļas vadītājam Eduardam Kārkliņam un Siguldas rajona politiskās apakšnodaļas

vadītājam Eduardam Zāgeram, kuri apsolīja ierasties Nītaurē ar palīgspēkiem 1919. g. 1. aprīļa vakarā ap plkst. 18.

1919. g. 1. aprīļa vakarā ieradās Nītaures rajona politiskās apakšnodaļas vadītājam E. Ezeriņam apsoltie palīgspēki — kopskaitā desmit bruņoti vīri. Ap septiņiem vakarā viņi E. Ezeriņa vadībā iegāja Nītaures rajona milicijas telpās, lai arestētu pašu rajona milicijas priekšnieku E. Rozenbergu, viņa palīgu V. Suppi, miličus K. Lāci, F. Rendenieku, R. Baltiņu. Kad E. Ezeriņš paziņoja par arestēšanu, V. Suppe izrāva revolveri un tēmēja uz E. Ezeriņu. Aicinājumam celt rokas augšā V. Suppe nepaklausīja. Tad vienlaicīgi atskanēja divi šāvienī, un V. Suppe pakrita. Pēc V. Suppes krišanas E. Ezeriņš atkal aicināja arestējamos pacelt rokas. Taču Nītaures rajona milicijas priekšnieks E. Rozenbergs to nedarīja, bet arī ķērās pie revolveļa. Tad Līgatnes–Paltmales rajona politiskās apakšnodaļas vadītājs E. Kārklīņš no mugurpusē saturēja E. Rozenberga rokas, un Siguldas rajona politiskās apakšnodaļas vadītājs E. Zāgers atbruņoja E. Rozenbergu. Nītaures rajona milicijas priekšnieka palīgs V. Suppe tika nošauts arestēšanas brīdī par uzbrukumu ar revolveri, bet pats Nītaures rajona milicijas priekšnieks E. Rozenbergs atbruņots, arestēts un nosūtīts lietas izskatīšanai uz Rīgu.

Pēc V. Suppes nošaušanas un E. Rozenberga arestēšanas, kas bija notikusi 1919. g. 1. aprīlī, Nītaures milicijā tika izdarītas personālsastāva izmaiņas. Par milicijas priekšnieka palīgu iecēla komunistu Jāni Miķelsonu, par miličiem komunistus Aleksandru Ķauķīti, Oskaru Vasili, Pēteri Turauski un trīs nekomunistus: Andreju Plaudi, Eduardu Vinteru, Aleksandru Laiviņu.²¹

1919. g. maija beigās lielinieku vara Vidzemē krita, un, izmantojot varas maiņu radīto jucekli, arestētajam bijušajam Nītaures rajona milicijas priekšniekam E. Rozenbergam izdevās no apcietinājuma izkļūt. K. Ulmaņa vadītās Latvijas Pagaidu valdības iestādes tomēr E. Rozenbergu atkal arestēja,

un izmeklēšana par dažādiem noziegumiem tika turpināta. E. Rozenbergu apsūdzēja arī par to, ka viņš 1919. g. janvārī gāzis K. Ulmaņa valdības iecelto Nītaures pagasta valdi un kā pirmais no lieliniekiem sagrābis visu varu savās rokās.

Nobeigums

Lielās pilnvaras, kas bija piešķirtas cīņai pret politiskajiem pretiniekiem, Nītaures miličiem ļaunprātīgi izmantoja zemnieku aplaupīšanai. Atklāti pretoties un iebilst pret aplaupīšanu bija bīstami. Lielinieku terors, patvaļa un laupīšanas, sevišķi pārtikas atņemšana apstākļos, kad visā Latvijā bija pārtikas trūkums un bads, izraisīja lielu neapmierinātību, jo atstāja zemniekus bez eksistences līdzekļiem. Tāpēc Nītaurē, tāpat kā visā Latvijā, vairojās komunistu varas ienaidnieku skaits. Nītaures rajona Komunistu komitejas priekšsēdētājs Vasilis Gulbis 1919. g. 3. aprīlī lūgumā Rīgas apriņķa Administratīvajai nodaļai rakstīja: “Ievērojot to, ka mūsu rajonā kontrrevolūcija sāk pacelt galvu un organizēt paslepus spēkus, Nītaures rajona Komunistu komiteja lūdz kā uzticamus biedrus cīņai pret kontrrevolūciju atstāt uz vietas sekof[oj]šus: Aleksandru Ķauķīti, Pēteri Turauski, Aleksandru Bindemani un Jāni Miķelsonu, kuri simpatizē [komunistu] partijai un ir partijā kā kandidāti.”²² Nītaures rajona Komunistiskā komiteja un politiskā apakšnodaļa izraudzījās miličus P. Turauski un A. Bindemani slepena uzdevuma veikšanai — atklāt “kontrrevolucionāru bandas”, t. i., komunistu pretiniekus Nītaures rajonā. Viņiem bija izsniegtas divas personas apliecības: viena uz īstā vārda, otra ar svešu vārdu, lai “izdevīgāki būtu stāties sakaros ar kontrrevolucionāru bandām”.²³ Tātad jau 1919. g. komunisti savus pretiniekus, sevišķi nacionālos partizānus jeb zaļos gvardus, dēvēja par bandītiem. Līdzīgi viņi rīkojās arī pēc Otrā pasaules kara, arī tad Latvijas brīvības cīnītāji oficiāli tika saukti par bandītiem. Patiesībā bandīta apzīmējums, kā redzams no šeit iepriekš sniegtā faktu materiāla,

vairāk piemērots komunistiem pašiem. Diemžēl līdzskrējēju un ziņu pienesēju tautai naidīgām varām, kuras 1919. g. bieži mainījās, starp latviešiem netrūka; bija latvieši, kuri labprāt viens otru nodeva vai arī dažādu iemeslu dēļ apmeloja. Lūk, raksturīgs piemērs. Ķēču komunistu grupas sekretārs Ernests Jansons, kas dzīvoja Ķēču muižā, 1919. g. 20. martā uzrakstīja “paziņojumu” Nītaures rajona politiskās apakšnodaļas vadītājam E. Ezerīnam par notikumiem Ķēčos 1918. g. februāra beigās, kad, pēc viņa formulējuma, vācu imperiālisti ar muižnieku un viņu rokaspuīšu palīdzību okupēja Latviju. Faktiski te bija runa par lielinieku režīma Vidzemes trīs apriņķos tā sauktās Iskolata Republikas krišanu, kad pēc vācu–krievu pamiera pārtraukšanas 1918. g. 18. februārī vācu karaspēks atsāka karadarbību un īsā laikā — līdz tā paša gada 27. februārim — ieņēma visu Latvijas teritoriju.²⁴ E. Jansona ziņojumā daudz valodas kļūdu, bet galvenais — lietota atstāstījuma izteiksme, kas liek domāt, ka ziņojuma autors viņa aprakstītos notikumus nav pats piedzīvojis, bet par tiem kaut ko saklausījis: “Ierodoties pirmajam vācu oficerim Ķēču pagasta namā, kur atradušies daudz pagasta saimnieku un bezzemnieku, vietējais Ķēču pagasta saimnieks Pēters Bogens no Cimeru mājām griezās pie vācu oficiera un lūdzis, ka Padomes darbiniekus — tos asins suņus — tūlīt arestētu, uzdodams visu darbinieku vārdus un dzīves vietas. Un piesolījis tūlīt savu dēlu vācu imperiālistiskai varai kā uzticamu kalpu. Pēc tam izteicies, ka šis 1905. gadā esot nodevis un tagad nodošot tādus.” Tālāk minētajā paziņojumā teikts: “1919. g. 18. martā ieradās pie manis Jānis Šmits, kurš dzīvo Ķēču pagasta “Kalnvārnās”. Izteica, ka viņš bijis pie augšminētā Bogena, kurš izteicies, ka kraukļu valdībai lieliniecismam viņš neklausot un pagasta prasības nekādas nepildot, ko arī es kā padomes loceklis apliecinu, ka Bogens nav izpildījis pagasta prasības. Bez tam izteicis, ka nākošā nedēļā būšot baltie un tad šos

kraukļus nodošot, ka šis pats esot baltais, tad pirmais viņus nodošot. Nosūtu Jums šo rakstu dēļ Bogena arestēšanas līdz lietas galīgai izmeklēšanai.”²⁵ Šādi “nelabvēļu” ziņojumi vairoja komunistu represiju upuru skaitu.

Līdzīgas nepamatotas kratišanas un laupīšanas kā Nītaurē un Morē komunistu režīma represīvie orgāni veica visā Latvijā. No daudziem pagastiem un pilsētām nāca ziņas par ļaunprātīgu varas izmantošanu, birokrātismu, padomju iestāžu darbinieku žūpošanu un citām nebūšanām. Iedzīvotāji nevarēja būt droši, vai viņu dzīvokļos neielauzīsies, neizkrātīs un neaplaupīs. Pilsonības 1919. g. presē lasām, ka komunisti grib īstenot dzīvē mācību, kurai pat paši nav morāli nobrieduši.

Avoti un piezīmes

- ¹ Puriņš Ā. Sarkanais terors Latvijā 1917.–1918. gadā. *Latvijas Vēsture*. 1998. 4: 18.
- ² Stāvoklis komunistiskajā Rīgā. *Strādnieku Avīze*. 1919. 14. maijā. 1. lpp.
- ³ Puriņš Ā. Sarkanais terors Latvijā 1917.–1919. gadā. *Latvijas Vēsture*. 1998. 4: 17.
- ⁴ Šiliņš J. *Padomju Latvija. 1918–1919*. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība. 2013. 116. lpp.
- ⁵ Imants. Uz ko jādibinās valsts varai. *Baltijas Vēstnesis*. 1919. 13. jūn. 1.–2. lpp.
- ⁶ LVA, 1. f., 3. apr., 51. l., 88. lp.
- ⁷ LVA, 1. f., 11. apr., 39. l., 33. lp.
- ⁸ Nauda, kuru neņem. *Uz priekšu*. 1919. 9. febr. 1. lpp.
- ⁹ LVA, 12. f., 1. apr., 17. l., 13. lp.; Padomju valdība. Par siko naudu. *Uz priekšu*. 1919. 13. febr. 1. lpp.
- ¹⁰ LVA., 1. f., 7. apr., 160. l., 38. lp.
- ¹¹ Turpat.
- ¹² Turpat, 40. lp.
- ¹³ Turpat, 17. lp.
- ¹⁴ Turpat, 9. lp.
- ¹⁵ Turpat, 18. lp.
- ¹⁶ Turpat.
- ¹⁷ Turpat, 35. lp.

¹⁸ Turpat, 15. lp.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Turpat.

²¹ Turpat, 161. l., 31. lp.

²² Turpat, 40. lp.

²³ Turpat, 32. lp.

²⁴ Iskolata Republika, kurā ietilpa Valkas,

Valmieras un Cēsu apriņķis, bija Padomju Krievijas autonoma sastāvdaļa. Tā pastāvēja tikai trīs mēnešus — no 1917. gada 20. novembra līdz vācu–krievu pamiera pārtraukšanai 1918. gada 18. februārī.

²⁵ LVA, 1. f., 7. apr., 160. l., 1. lp.

Par autoru

Paulis Gavars beidzis Latvijas Valsts Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāti vēstures specialitātē, iegūstot kvalifikāciju — vēsturnieks, vēstures un sabiedrības mācības pasniedzējs. Tajā pašā augstskolā beidzis arī Svešvalodu fakultāti vācu valodas un literatūras specialitātē. Par promocijas darbu "Kreisās ārpusskolas izglītības organizācijas Latvijas Republikā (1917–1933)" 1993. g. ieguvis vēstures doktora grādu. Pētnieciskās intereses — Latvijas politisko partiju darbība 1917.–1934. gadā. Lektors un docents Latvijas augstskolās, galvenais speciālists un pētnieks Latvijas vēstures muzejos.

Der Autor

Paulis Gavars hat historische Fakultät der Lettländischen Universität absolviert und die Qualifikation Historikers erworben. Hat er die Fremdsprachenfakultät derselben Hochschule absolviert und die Qualifikation Philologen und Deutschlehrers erworben. Im Jahre 1993 promovierte er zum Doktor der Geschichte. Er erforscht die Geschichte der politischen Parteien Lettlands in der Zeitperiode von 1917 bis 1934.

DER KONFLIKT ZWISCHEN DEN ARBEITERN DER REPRESSIVEN STAATSBEHÖRDEN SOWJETLETLANDS IN NĪTAURE 1919

Paulis Gavars

nitau263@gmail.com

Zusammenfassung

Schlüsselwörter: *das repressive System, der rote Terror, die politischen Unterabteilungen, die sovjetische Miliz, die Übeltaten der Milizionäre*

Zum Kampf gegen sowohl reale, als auch eingebildete Feinde bildete die Sowjetregierung Lettlands im Jahre 1919 ein zentralisiertes Terrorsystem. Die Kommunisten nutzten den Terror als Mittel zur sozialistischen Umgestaltung der Gesellschaft und Abschaffung der Bourgeoisie aus. Im Bestand des Innenkommissariats arbeitete politische Abteilung; ihre örtlichen Organe waren politische Unterabteilungen in Kreisen. Zum sowjetischen repressiven System gehörten auch revolutionäre Tribunale, sowjetische Miliz, revolutionäre Kriegskomitees und verschiedene Institutionen der Exekutivkomitees. Die Organisatoren der Repressionen waren

Kommunisten: das Zentralkomitee, die lokalen Organisationen und Grundeinheiten der Kommunistischen Partei Lettlands. Der Zweck dieses Artikels ist einen noch unberührten Aspekt der Geschichte Sowjetlettlands 1919 zu behandeln: Konflikte zwischen den Arbeitern der repressiven Staatsbehörden. Die sowjetischen Milizionäre beraubten im Rayon Nītaure nachts die Behausungen der Einwohner. Solche Übeltaten der Milizionäre diskreditierten das kommunistische Regime und vermehrten die Zahl seiner Gegner. Die lokale politische Unterabteilung begann die Übeltaten der Milizionäre zu untersuchen. Das führte zu einem bewaffneten Konflikt zwischen den Arbeitern der politischen Unterabteilung und der Miliz.